

Burhan-ı Katı, Muhammed Hüseyin b. Halef et-Tebrizi, Çevirmen: Mütercim Asım Efendi, Hazırlayanlar: Mürsel Öztürk, Derya Örs, Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu, Türk Dil Kurumu Yayınları, İstanbul 2009.

برهان قاطع، محمدحسین بن خلف التبریزی، ترجمه مترجم عاصم افندی، به کوشش مرسل اوزتورک و دریا اورس، مؤسسه عالی فرهنگ، زبان و تاریخ آتاتورک، انتشارات مؤسسه زبان ترک، استانبول ۲۰۰۹م.

این اثر ترجمه‌ای تحقیقی به زبان ترکی از فرهنگ فارسی **برهان قاطع**، تألیف محمد حسین خلف تبریزی (زنده: ۱۰۶۲ق / ۱۶۵۲م) است و در اصل پروژه‌ای از زیرشاخه‌های «طرح فرهنگ‌های ترکی در ترکیه» با عنوان «آماده‌سازی فرهنگ‌های قدیمی (تاریخی) برای نشر» است که در «مؤسسه عالی فرهنگ، زبان و تاریخ آتاتورک» اجرا می‌شود. ترجمه **برهان قاطع** دومین محصول آن طرح به کوشش عاصم افندی بوده است.

احمد عاصم، معروف به مترجم در ۱۷۵۵م در آنتپ زاده شد. وی، پس از تحصیل علوم اسلامی و ادبی و فراگیری زبان‌های فارسی و عربی، شعرسرایی در سه زبان را آغاز کرد. احمد عاصم پس از مدتی کاتب دادگاه و سپس کاتب بطلال پاشا زاده محمد نوری پاشا شد. پس از اعدام بطلال پاشا، عاصم اموال خود را از دست داد و به ناچار به کیلیس گریخت (۱۲۰۴ق). پس از هشت ماه به استانبول رفت و به تدریس و ترجمه پرداخت و در این زمان، ترجمه

ابی عثمان خرگوشی با نگاهی به تهذیب الاسرار، در شرح احوال ابوسعید خرگوشی و معرفی کتاب او، به رشته تحریر درآورده، که دکتر توفیق سبحانی - از استادان بنام معاصر و پژوهشگر در زمینه ادبیات، تصوف و به‌ویژه مولانا - آن را به فارسی ترجمه کرده و به چاپ رسانده است. محتوای این کتاب، بعد از پیشگفتار، به شرح زیر است:

۱) روزگار خرگوشی (قرن چهارم هجری / دهم میلادی): الف) زندگی سیاسی، ب) حیات اجتماعی، ج) حیات علمی، د) حیات صوفیانه؛
۲) خرگوشی و زندگانی او: الف) نام، کنیه و نسب او، ب) زادگاه او، ج) زندگانی او، د) آثار او و تأثیراتش: نسخه‌های تهذیب الاسرار (الف). ابوعبدالله شیرازی، ب. ابوعلی کرمانی، ه) برداشت خرگوشی از تصوف، و) دیدگاه‌های صوفیانه خرگوشی؛

۳) تهذیب الاسرار: الف) نسخه‌های تهذیب الاسرار، ب) هدف از تألیف تهذیب الاسرار، ج) ترتیب تهذیب الاسرار، د) منابع تهذیب الاسرار، ه) جایگاه تهذیب الاسرار در میان آثار صوفیه.

مؤلف، در پایان کتاب، هدف خود از تألیف را چنین بیان می‌کند: «این تحقیق که در دست شماست با این مقصود انجام گرفته که آثار مربوط به دوران کهن را به جهان دانش معرفی کند، و این هدف دنبال شده است تا با بررسی و تدقیق جدید، تاریخ تصوف روشن تر گردد».

فهیمة سیفی

gerçend) Herçand vezninde. ve müradıdır ki mikdar-ı gayr-ı muayyende mübalağa ifade eder. Türkide ondan "her ne kadar" ile tabir olunur.

به گفته عاصم افندی، ترکی گونه‌های دیگری نیز دارد که در این فرهنگ بدان‌ها اشاره شده است؛ یکی از آنها ترکی باستان (Türki-i kadim) است و دیگری ترکی غیرمشهور (gayr-ı meşhur) است که منظور کلماتی است که برای همه شناخته شده و معمول نیست. ترکی مهجور (Türki-i mehcur) نیز به کلماتی که دیگر کاربرد ندارند اطلاق می‌شود و منظور از ترکی تشره (Taşra Türkçesi) نیز کلمات ترکی رایج در خارج از استانبول است (ibid). در اینجا به ذکر یک مثال برای درج معادل از ترکی تشره بسنده می‌شود:

Üveyik ve Altıçe vezninde. (ماسوچه) masıçe ve kumru şeklinde bir kuştur ... Taşralarda yusuftuk kuşu tabir ederler.

واژه رومی (Rumi)، همان‌طور که در بسیاری از آثار دیده می‌شود، به جای آناتولی یا به طور مستقیم ترک و ترکیه استفاده شده است. واژه اصطلاح (İstilah) نیز معطوف به معانی محدود و خاص کلمات است. بدین ترتیب، عاصم افندی به بعضی کاربردهای محدود و مرزهای باریک کلمات و اصطلاحات نیز در فرهنگ اشاره می‌کند. همچنین مراد از ترکی عوام یا عامیانه (Avamı Türki) در این فرهنگ، کلمات رایج در افواه مردم است. مترجم برای کلمات فارسی که در زبان ترکی نوشتاری برابری برای آنها پیدا نکرده است از زبان گفتاری مردم منطقه آنتپ

قسم اول فرهنگ برهان قاطع را به سلطان سلیم سوم تقدیم کرد. سلطان سلیم ترجمه را پسندید و به احمد عاصم هدایای فراوانی بخشید. مترجم به تلاش خود ادامه داد و در ۱۲۱۲ق/ ۱۷۹۷م ترجمه برهان قاطع را به پایان رساند. پس از مدتی، مداخل تازه‌ای بر آن افزود و آن را تبیان نافع در ترجمه برهان قاطع نامید (۱۲۱۴ق).

احمد عاصم در ترجمه برهان قاطع به اصل اثر وفادار نبوده و افزون بر درج کلمات فارسی، با مقایسه واژگان بیش از سی لغت‌نامه که نام آنها را در مقدمه کتاب ذکر کرده، فرهنگ لغتی تطبیقی نگاشته است. وی اطلاعاتی را که در واقع در اصل اثر وجود نداشته، مثل مقوله دستوری یا کاربرد مجازی و حقیقی واژگان، به برخی از ماده‌ها اضافه کرده است؛ مثال: برای واژه «شادان» مقوله دستوری صفت مشبیه در ترجمه ذکر شده است (sıfat-ı müşbihedir)؛ که از جمله اصطلاحات رایج در زبان عربی است. مثال دیگر از داده‌های افزوده برای واژه «شادگونه» (به معنای تکیه‌گاه، تشک، بالاپوش) این عبارت است: چه مجازی باشد چه حقیقی (hakiki olsun, gerek mecazi olsun).

وی همچنین معادلی ترکی به بعضی کلمات فارسی داده و این کار را با عناوین خاص و بر اساس کاربرد معادل‌ها در ترکی آورده است. وی آن دسته از کلمات ترکی را که برای هرگوشور ترک‌زبان آشناست با عنوان «در ترکی» (Türki'de) و کلماتی را که در زبان ترک‌های ساکن خارج از ترکیه رواج دارند با عنوان «در ترکستان» (Türkistan'da) مشخص کرده است. در اینجا مثالی برای ذکر معادل از ترکی آورده می‌شود:

واج‌های زبان فارسی در زبان ترکی یکسان تلفظ و خوانده می‌شوند؛ مثل واج‌های هاء و خاء که در ترکی هر دو «ه» خوانده می‌شود: خزیده (hezide)، هزینه (hezine).

(۲) اصل کلمات سرمدخل‌ها (به زبان اصلی) در داخل پرنانتز با حروف عربی ذکر شده است.

(۳) تلفظ سرمدخل‌ها براساس تلفظ رایج در فارسی مشخص شده است؛ مثلاً کلمه «قلم» که در ترکی kalem خوانده می‌شود، تلفظ فارسی آن یعنی kelem درج شده است.

(۴) نوشتار واژگان در فرهنگ ترکی مطابق با صورت‌های املایی حروف مصوب انجمن زبان ترکی (آنکارا ۱۹۹۶) بوده است.

(۵) در فرهنگ ترکی برای حروف عین و همزه از نشانه «ا» استفاده شده است.

(۶) در فرهنگ ترکی، کلماتی که در عبارات جای گرفته است عیناً به همان صورت درج شده، اما برخی از کلمات نیز در آنها با علامت مد کشیده نشان داده شده است.

(۷) در کلمات فارسی واو معدوله نشان داده شده است؛ مثال: (خوان) han.

(۸) برای تسریع در دستیابی به مدخل‌ها، در انتهای فرهنگ، بر اساس حروف عربی، فهرستی تنظیم و خوانش ترکی آنها در مقابلشان درج شده است.

(۹) همچنین دو فهرست دیگر برای کلمات باستانی (arkaik kelimeler) و مفاهیم (kavramlar) در انتهای فرهنگ تنظیم شده است.

برابر نهاده است. این قبیل موارد غالباً با عباراتی چون «در دیار ما» یا «در این اطراف» و ... مشخص شده است. بعضی جاها نیز برای کلمات رایج در منطقه آنتپ عبارت «در دیار ما» ذکر نشده است. در برخی موارد نیز، چنانچه مترجم اظهاراتی از خود را در ترجمه وارد کرده، عبارت «به عقیده مترجم» قید شده است.

همچنین در ترجمه، معانی کلمات فارسی براساس میزان رواج و بسامد کاربردشان مرتب شده است. مهم‌تر اینکه زبان عاصم افندی در ترجمه مورد تحسین شعرا و نویسندگان بزرگ پس از او قرار گرفت و مثلاً نائم کمال و ضیا پاشا که بر سر ساده‌سازی نثر دوره تنظیمات مجادله داشتند، زبان به کاررفته و اسلوب وی را به عنوان نمونه‌ای از نثر جدید، چه در برهان قاطع چه در ترجمه‌های قاموس، نخستین پیام‌آور نثر دوره تنظیمات ارزیابی کرده‌اند.

مترجم در تدوین فرهنگ شیوه‌ای را به این صورت به کار برده است:

(۱) ترجمه برهان قاطع، برخلاف فرهنگ برهان قاطع که در آن ترتیب مداخل بر اساس حروف الفبای فارسی است، بر اساس ترتیب حروف الفبا در زبان ترکی و حرکت حرف اول مرتب شده است؛ بدین ترتیب که مثلاً واژه گُنوره (günire) در برهان قاطع که بعد از واژه گُنور (genür) مدخل شده است در ترجمه برهان قاطع، به دلیل مصوت u که پس از صامت g آمده، در جایگاه پس از واژه غنودن (günüden) قرار گرفته است. همان‌طور که مشاهده می‌شود، برخی از

برخی ملاحظات دیگر

در بولاک (۱۲۵۲ق/ ۱۸۳۵م و ۲۶۸ق/ ۱۸۵۲م) و مجدد به صورت دوجلدی در استانبول (مطبعة عامره، ۱۲۸۷ق/ ۱۸۷۰م) چاپ شد. به جز این چاپ‌ها، چاپ دیگری با مقدمه متعلق به مترجم عاصم همراه با ۹ فائده و ۲۹ گفتار، به همان ترتیب برهان قاطع و صرف نظر از بخش دستور زبان آن، با افزودن اختصارات به‌کاررفته در برابرنهادهای ترکی و در توضیحات کلمات فارسی مربوط به بخش فرهنگ با عنوان لغت برهان قاطع موجود است که در سال ۱۳۰۲ق/ ۱۸۸۵م در استانبول (مطبعة عثمانیه) در ۴۹۵ صفحه و به صورت تک‌جلدی به چاپ رسیده است.^۱

سیده‌زینبا بهروز

Ölümsüz Klasikler: Kâbusnâme, Keykâvus Bîn İskender, Farsça Aslından Çeviran: Sevâl Günbal Bozkurt, Kapı Yayınları, İstanbul 2020.

کلاسیک‌های جاودانه: قابوسنامه، کیکاوس بن اسکندر، ترجمه از فارسی: سوال گونبال بوزکورت، انتشارات کاپی، استانبول ۲۰۲۰.

قابوسنامه اثر امیر عنصرالمعالی کیکاوس بن اسکندر بن قابوس - از شاهزادگان آل زیار - کتابی است ارزشمند در اخلاق به زبان فارسی که

در نگاه کلی، ویژگی‌هایی در ترجمه مشاهده شد که با فرهنگ اصلی مغایرت دارد، اما مترجم هیچ اشاره‌ای به آنها نکرده است. در اینجا سه نمونه ذکر می‌شود.

۱) در ذکر معانی، از شیوه یکدستی استفاده نشده است؛ مثلاً در برهان قاطع برای واژه «شادیچه» دو معنای بالاپوش و لحاف ذکر شده، اما مترجم در ترجمه آن از واژه‌های *yorgan, lihaf* استفاده کرده است؛ در حالی که برای یکی از معانی واژه «شادگونه» عین واژه *bala-puş* (ذکر شده در برهان قاطع) را آورده است.

۲) برای برخی واژه‌ها در ترجمه دو تلفظ ضبط شده است؛ مثل فرستو (*ferestü, firistü*) و فرستوک (*ferestük, firistük*)؛ در حالی که در فرهنگ فارسی یک تلفظ دارند.

۳) با وجود یکسانی معنا برای برخی مدخل‌ها، در ترجمه از شیوه ارجاع‌دهی خاصی استفاده نشده است؛ مثال پیشین: برای فرستو و فرستوک در هر بار مدخل شدن با تلفظ متفاوت، معنا عیناً تکرار شده است.

شایان ذکر است ترجمه برهان قاطع نخستین‌بار به صورت تک‌جلدی در استانبول (۱۲۱۴ق/ ۱۷۹۹م) به چاپ رسید. سپس دو بار

۱. برای اطلاعات بیشتر ←